

**Голові спеціалізованої вченої ради Д 35.051.17.
в Львівському національному університеті
імені Івана Франка
професорові Романюку А. С.**

**Відгук
офіційного опонента
на дисертацію
Савки Віталія Яновича
«Особливості процесу гнучкої інтеграції в Європейському Союзі»,
що подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси**

Важливим актором на міжнародній арені, політичною моделлю XXI ст. сьогодні є Європейський Союз (ЄС). Фундатори європейської інтеграції виходили з тези, що усі країни інтеграційної групи мають можливість і бажання брати участь в усіх сферах співпраці. Відтак, з часом збільшувалась кількість країн-учасниць цього об'єднання, і розширювались сфери їх співпраці. Це інтеграційне утворення, об'єднавши держави європейського континенту, набуло значного потенціалу у різних сферах суспільного життя, і сьогодні виступає новою інституцією, у рамках якої її елементи-держави поступово зрікаються національного суверенітету, а відповідно реагують на це.

У світлі подій у другому десятилітті XXI століття, зокрема після агресії Російської Федерації щодо України у 2014 р., та викликів, зумовлених пандемією коронавірусу, внутрішньополітична ситуація в ЄС зазнала істотного загострення й існує чимало прогнозів щодо її подальшого погіршення, враховуючи різношвидкісний розвиток держав-членів ЄС. Глобальні, регіональні та локальні тенденції світового розвитку у різний спосіб позначаються на функціонуванні Європейського Співтовариства та його членів. Віддавна вважалось, що ЄС повинен виступати в ролі гаранта стабільності на європейському континенті, однак сьогодні ця інтеграційна структура перебуває під тиском низки системних ризиків, що несуть дестабілізуючий вплив на інтеграційні процеси всередині Об'єднання і заважають його поступальному розвитку.

Загалом прийнято вважати, що та чи інша міра гнучкості завжди була притаманна інтеграційному процесу у Європі, навіть у початковий період інтеграції, коли країни-засновниці не мали серйозних розбіжностей у цілях інтеграції і можливостях їхнього досягнення. Сьогодні ж інтеграційні процеси в Європі є багатограними і нелінійними, що обумовлює значну гнучкість при їх реалізації, а, відтак, зумовлює появу непорозумінь та конфліктів, виходячи із серйозних відмінностей в інтересах і можливостях держав-членів, а також в розумінні ними цілей і завдань інтеграції. Сьогодні зрозуміло, що одноразове і однакове просування інтеграції у рамках ЄС є нереальним. З практичної точки зору така ситуація зумовлює необхідність пошуку взаємоприйнятних для держав-членів ЄС рішень у конкретному напрямі співпраці. З теоретичної точки зору, такі процеси обумовлюють посилення зацікавленості європейських та вітчизняних науковців-політологів проблематикою дослідження сучасної інтеграції у її нелінійності та гнучкості.

З огляду на це, дисертація Савки В. Я., мета якої полягає комплексному і різносторонньому дослідженні феномену гнучкої інтеграції у Європейському Союзі, за допомогою зіставлення теоретичної і законодавчої бази гнучкої інтеграції з практикою її імплементації, застосування та наслідків (с.19), є вкрай актуальною. Підсилює значення такого дослідження намагання автора систематизувати теоретичний та практичний матеріал, присвячений проблематиці такого прояву співпраці в засадничих договорах ЄС, а також дослідити практику застосування гнучкої інтеграції в ЄС і його окремих державах-членах (с. 21).

На основі ґрунтовної джерельної бази, дисертант комплексно проаналізував концептуальні підходи до вивчення проблеми гнучкої інтеграції в ЄС (с. 39, 74-80). Для цього Савка В. Я. детально вивчив дослідження таких науковців як А. Стубб, Л. Меткалф, А. Келлікер, Х. Воллас, Е. Філіппарт (с. 28-32), а також наголосив, що існує необхідність у таких дослідженнях у вітчизняній політичній науці, в якій спостерігається недостатність

комплексного дослідження окремих питань гнучкої інтеграції в ЄС (с.33-38, 40).

Слід виокремити міждисциплінарний характер цього дослідження, відзначивши використання автором теоретичних та методологічних підходів не тільки політології та теорії міжнародних відносин, а й конфліктології, психології, філософії та права тощо (с.21). Отож, вибір методів дослідження, а також основних положень інших наук (міждисциплінарність) дає можливість стверджувати про комплексність напрацювань дисертанта, що дало змогу сформулювати низку теоретичних та практичних висновків, які можуть бути корисними у сучасній політичній науці. Окремо слід наголосити на баченні дисертантом предмету сучасних досліджень євроінтеграції, враховуючи прояви гнучкості у цьому процесі.

Заслуговує на увагу авторський підхід до трактування поняття гнучкої європейської інтеграції, а також класифікації її типів і форм, виявів (с. 42-57). Дисертант наголошує на причинах появи гнучкої інтеграції в ЄС, аналізує різні її форми та сфери можливого застосування (с. 58-74).

Савка В. Я. стверджує, що збільшення кількості учасників ЄЕС/ЄС неминуче призвело до зростання неоднорідності інтересів і можливостей держав усередині угруповання. У результаті цього поглиблення інтеграції і її поширення на нові сфери співпраці об'єктивно сприяло посиленню протиріч і прояві істотних відмінностей в розумінні цілей і завдань інтеграції у її учасників (с. 48, 86). Відтак, наголошуючи на тому, що у такій ситуації стає необхідним пошук альтернативних шляхів розвитку ЄС, які допомогли б уникнути стагнації і внутрішнього розколу, Савка В. Я. зазначає, що саме використання можливостей гнучкої інтеграції дозволяє знаходити вихід з тупикових ситуацій і просувати інтеграцію вперед (с. 86).

У цьому контексті варто відзначити намагання автора проаналізувати як переваги застосування гнучкої інтеграції, так і можливі загрози. Савка В. Я. наголошує на таких загрозах при застосуванні гнучкої інтеграції як формування відмінностей в правах і обов'язках окремих держав, що суперечать принципу

загальної поступальної ходи інтеграції, що має наслідком порушення балансу усередині ЄС і зниження внутрішньої солідарності Союзу (с. 81-85).

Варто відзначити й спроби автора дослідити проблему впровадження норм про гнучку інтеграцію в Амстердамському договорі. Йдеться про те, що у Амстердамському договорі був прописаний механізм, котрий дозволяє тим, хто може і хоче поглиблювати інтеграцію, робити це без юридичної маргіналізації відстаючих або незгодних держав (с. 120). У договорі були сформульовані цілі, умови і процедура запуску такої співпраці. Автор виділяє три типи гнучкої інтеграції, які були закріплені у нормах Амстердамського договору: посиленна співпраця (*enhanced cooperation*), заздалегідь визначена гнучкість (*pre-defined flexibility*), форма *case-by-case* (реалізована через принцип конструктивного утримання) (с. 122). Далі автор аналізує зміни, які були внесені до наступних договорів (Ніццького, Конституційного, Лісабонського) щодо положень про просунуту співпрацю і положень про застосування інших форм гнучкої інтеграції в ЄС. Автор припускає, що найважливішою з причин перегляду положень про посилену співпрацю в Ніццькому договорі було майбутнє «велике» розширення за рахунок країн, чії економічні показники відрізняються від середніх по ЄС, та з не до кінця сталими політичними системами й іншою політичною культурою (с. 163). На основі проведеного аналізу, автор приходять до висновку, що можемо спостерігати тенденції спрощення і полегшення процедур реалізації посиленої співпраці, зменшення кількості обов'язкових умов (с. 166).

Варто вказати, що дисертант деталізує власне дослідження гнучкої інтеграції у рамках ЄС, беручи до уваги практику застосування гнучкої інтеграції в різних галузях співпраці ЄС – у сфері економіки, в рамках Простору свободи, безпеки і правосуддя та спільної зовнішньої політики і політики безпеки. Автор зазначає, що використання різних форм гнучкої інтеграції в кожній зі сфер взаємодії значно визначається специфікою самої співпраці, обумовлене наявністю або відсутністю спільних цілей співпраці (с. 211). Для дисертанта найбільш «спільні» цілі є присутніми у сфері

економіки. У рамках простору свободи, безпеки і правосуддя спільні для усіх без виключення держав-членів цілі сформулювати складніше, проте їх може поділяти значна кількість держав. Сфера спільної зовнішньої політики і політики безпеки представляється найбільш складною щодо формулювання спільних для усіх країн ЄС цілей, тут існує згода за базовими параметрами, а інтереси конкретних держав можуть серйозно не співпадати, цим обумовлено використання форми *à la carte* (с. 211).

Загалом наукові положення, висновки і рекомендації дисертації мають достатнє теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування. Це обумовлене великою кількістю проаналізованих здобувачем наукових праць, комплексністю авторського підходу щодо гнучкої інтеграції та її форм, практики й наслідків застосування у Європейському Союзі і його країнах-членах, в тому числі у різних сферах співпраці в інституціональних і позаінституціональних рамках; апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях різного рівня, а також використанням сучасних загальнонаукових методів дослідження, наукових напрацювань щодо проблематики міжнародної та європейської інтеграції.

Отримані у роботі наукові результати сукупно розв'язують важливу проблему, що виявляється політологічному аналізі такого складного явища як гнучка європейська інтеграція. Основні результати достатньо повно викладені в опублікованих працях автора. Основні положення та результати дослідження апробовано в 13-ти публікаціях у фахових наукових виданнях з політичних наук, тезах та матеріалах науково-практичних конференцій за міжнародною участю. Опубліковані наукові праці та автореферат дають достатнє уявлення про зміст дисертації, її структуру, теоретичні висновки, а також адекватно відображають основні положення наукової новизни та висновки дисертації.

Текст дисертації Савки В. Я. цілковито розкриває логіку дослідження та реалізації визначеної мети та завдань дисертації. Тема дисертації є актуальною, її структура є добре продуманою, матеріал викладено логічно та послідовно. Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є достатньо

обґрунтованими. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації, адекватно відображає основні положення наукової новизни та висновки дисертаційного дослідження та не містить інформації, що не наведена у дисертаційній роботі.

Відзначаючи позитивні моменти дисертації, її значимість та ґрунтовність, водночас потрібно висловити окремі зауваження, які можуть бути вектором для поглиблення дисертантом наукових розвідок у царині комплексного політологічного аналізу сучасних інтеграційних процесів та їх особливостей:

1. У дисертації автор обґрунтовує використання широкого спектру методів дослідження (ст. 21), однак не подає обґрунтування того, якого методологічного підходу він дотримується при дослідженні гнучкої інтеграції у рамках ЄС. На нашу думку, було б доцільно враховувати саме неоінституціональний підхід, у межах якого можливий розгляд та моделювання особливої інтеграційної будови ЄС, аналіз форм гнучкої інтеграції у його межах, пошуку та систематизації інституційних та процесуальних механізмів, які ускладнюють чи полегшують цей процес. Також варто було б обґрунтувати застосування формально-юридичного підходу при аналізі положень ключових документів ЄС.

2. З'ясовуючи гнучкі механізми інтеграції ЄС, варто, на нашу думку, більш детально висвітлити роль екзогенних чинників, до прикладу, політики інших міжнародних акторів, таких як США, країни Європи – нечлени ЄС, РФ, країни Азії, інші інтеграційні утворення у європейському та трансатлантичному просторі, та визначити можливості та кореляцію впливу їх політик та відносин з державами-членами на гнучку інтеграцію у рамках ЄС.

3. На наш погляд, варто у роботі розглядаючи різні форми та прояви гнучкої інтеграції більшу увагу приділити науковому доробку зарубіжних та вітчизняних вчених, що стосується проблематики потенціалу різноманітних інтеграційних утворень, у цьому випадку, Європейського Союзу. На сучасному етапі йдеться не тільки про потенціал інтеграції, геополітичний, економічний, суспільний потенціал ЄС, а головню про безпековий потенціал, посилення/зменшення якого також доцільно розглядати крізь призму концепту

гнучкої інтеграції. Зокрема, вартим уваги є дослідження Д. Мілчарека «Європейський Союз та його місце в сучасному світі», який порушує загальну проблему формування потенціалу ЄС на міжнародній арені в умовах сучасних глобальних трансформацій.

4. Загалом робота переобтяжена наведенням поглядів, підходів, оцінок різних дослідників, які, на наш погляд, варто було б чіткіше пов'язати з авторськими оцінками й узагальненнями. Прикладом цього може бути розгляд форм гнучкої інтеграції у п. 2.2 (с. 60-70).

5. Загальновідомо, що ризики у сфері економіки і безпеки, та посилення євроскептицизму вважаються традиційними для функціонування ЄС. Проблематика «Брекзиту» зокрема та євроскептичні настрої загалом знаходять своє відображення й у поширенні інших відцентрових тенденцій у розвитку ЄС. Йдеться про бажання послабити центробіжні тенденції всередині ЄС, тобто призупинити/припинити перетворення ЄС в «наддержаву» з централізованим управлінням, а натомість – ввести в дію своєрідний «ЄС-light», де країни-члени отримали б назад значну частку своїх державних прерогатив, які вони делегували Брюселю при вступі. За це виступають Нідерланди та Італія, Бельгія та країни Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина). Відтак, у роботі детального прояснення потребує у історичному зрізі кореляція проявів і застосування форм гнучкої інтеграції та посилення євроскептичних настроїв у тих чи тих країнах-членах.

6. Робота не позбавлена мовних і стилістичних огріхів, зустрічаються стилістично невдалі конструкції та словосполучення (напр. «визначення дефініції», «зміст періодів», «утворення-зонтик», а особливо «просунута інтеграція» – кращим формулюванням було б – «посилена, зміцнена інтеграція»), подекуди трапляються неточності оформлення таблиць (перший рядок табл. 3.1.) і списку використаних джерел.

Попри те, наведені зауваження стосуються головно дискусійних аспектів праці та не впливають на зміст дисертації, не применшують її наукової та

практичної цінності, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення досліджуваних проблем.

Робота виконана на належному теоретичному та емпіричному рівнях, є цілісною та завершеною, а її зміст відповідає паспорту спеціальності 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Дисертація містить раніше не захищені наукові положення, отримані автором нові науково обґрунтовані результати в галузі політичної науки.

Дисертація і автореферат Савки Віталія Яновича «Особливості процесу гнучкої інтеграції в Європейському Союзі», відповідають вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р. (із змінами), а здобувач Савка В. Я. заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент:

доцент, кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»

Л. О. Дорош

Підпис Дорош Л. О. підтверджую:

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Р. Б. Брилинський